

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

CAN, M. (2020). Platon'un Düşüncesinde Etik-Politik Bir Sorun Olarak Adalet. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (1) , 145-160.

Platon'un Düşüncesinde Etik-Politik Bir Sorun Olarak Adalet

Mücella CAN^(*)

Öz: Bu makalede Platon'un adalet hakkındaki düşünceleri incelenmektedir. Filozofun adalet hakkındaki düşünceleri Devlet adlı eserinde tartışılmaktadır. Platon'un Devlet'i, insanları aynı toprakta doğdukları için benzer, fakat farklı metallere meydana geldikleri için farklı gören alternatif bir mitin üzerine kuruludur. Çok az sayıda kişi adaletin ne olduğunu bilecek sağduyuya sahiptir. Sokratik formülasyonda bilgi erdemdir. Dolayısıyla adaleti bilmek, adaleti uygulamaktır. Bilgi, kendisiyle birlikte davranışı akılla uyumlu kılmak için bir buyruk getirir. Protagoras'ın herkesin bir adalet duygusuna sahip olma kapasitesini yüceltmesine karşı Platon, bu zaruri bilgiyi, ortalama bir kişinin zihinsel kapasitesini aşacak kuramsal ve felsefi bir derinliğe kavuşturur. Adalet nedir? Hayatta neden bu derece önemlidir? Adalet nasıl ulaşılır? Adil bir toplumun ayırt edici özellikleri ne olabilir? Adil bir devleti yönetme kapasitesine sahip olan kimdir? Adalet, adaletsizlikten daha mı yararlıdır? Bireydeki adaleti devletteki adaletten farklı kılan nedir? Adalet ve adaletsizliğin karşılığı nedir? Sokrates ve arkadaşları tarafından güçlü ve derinden araştırılmış, insanlık için sonsuz önemi olan çok sayıda sorudan bazılarıdır bunlar.

Anahtar Kelimeler: Adalet, siyaset, ahlak, bilgi, iyi

Justice as an Ethical-Political Problem in Plato's Thought

Abstract: This article examines Plato's thoughts on justice. The philosopher's thoughts on justice are discussed in his work called The Republic. His Republic is founded on an alternative myth which sees human beings as similar in that all are born from the same earth but different in that they are formed from different metals. Crucially, only some persons possess the mettle it takes to know what justice is. In the Socratic formulation, knowledge is virtue. Thus to know justice is to do justice. The knowledge carries with it an imperative to conform conduct to reason. Far from Protagoras' extolling the capacity of every person to have a sense of justice, Plato makes the requisite knowledge deeply theoretical and philosophical in ways that are beyond the mental capacity of the average person. What is justice? Why is it so important in life? How justice can be attained? What will be the distinguishing features of a just society? Who is capable of ruling a just state? Is justice more profitable than injustice? How does justice in the individual differ from justice in the state? What are the respective rewards of justice and injustice? These are but some of the questions, all of them of timeless importance to mankind, that are so vigorously and profoundly explored by Socrates and his companions.

Keywords: Justice, politics, ethics, knowledge, good

Makale Geliş Tarihi: 04.12.2019

Makale Kabul Tarihi: 07.03.2020

I.Giriş

Adaletin ne olduğu, kim veya kimler tarafından nasıl tesis edileceği konusu neredeyse uygarlık tarihi kadar eski bir meseledir. Siyaset felsefesinin iki bin yıldan daha uzun bir geçmişi olmasına rağmen, adalet kavramı hâlâ kesin bir anlama kavuşturulmuş değildir. Adalet kavramı, özü bakımından tartışmalı kavramların tipik bir örneğidir.

^{*)} Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü (e-posta: mccan@atauni.edu.tr) ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3987-2805>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate[®] intihal incelemesinden geçirilmiştir.

Kavramın anlamıyla ilgili zorluk, sosyal adaletin ahlaki ve siyasi bir değer olarak son yıllardaki önemi itibariyle, daha da artmıştır. Adaletin ‘farklı kılıklara bürünen bir hayalet’(Heller, 1991: 222) olduğu ifadesini dikkate aldığımız zaman, kavramın anlamı ve içeriğine ilişkin konuşmanın ne derece zor olacağı daha belirgin hale gelmektedir. Adalet, günümüzde, toplum ve siyaset felsefesinde hararetle bir şekilde tartışılan konulardan biridir. Yine de bu sorunla, okur-yazar kitlesinin oldukça az denilecek bir kısmı dışında kimsenin ilgileniyor olmaması bir anlamda sorumsuzluk olarak değerlendirilebilir. Oysa adalet konusuyla ilgilenmek, gündelik hayatta iyiliğimiz ve bu dünyadaki yerimiz konusundaki hissiyatımız açısından hayati önem taşıyan bir meseledir. Çünkü adalet, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır (Can, 2019: 203). Adalet, her vatandaşın kişisel sorumluluğudur; oysa bu konuyla ilgili tartışmalar öylesine özelleşmiş ve anlaşılmaz bir hale gelmiştir ki entelektüel bir bulmacaya, akademik İskender’ini bekleyen kavramsal bir Gordion düğümüne dönüşmüştür. Toplumu ilgilendiren pek çok önemli mevzuda olduğu gibi adalet konusunda da kamu, konu üzerinde durmaktan, ilgi göstermekten, kaygı duymaktan uzaktır. Toplum içerisinde hemen herkes, her fırsatta adâletten söz eder ve bu konuda düşünce ve hisleri olduğunu da dile getirir. Ama söz konusu insanlar, adâleti kendilerine ait, günlük, sıradan ve bir şeyler yapmaları gereken bir şey olarak görmezler. Adâleti kendisine yakarılacak, sınımlanacak evrensel bir güç olarak; onları eyleme geçirecek değil de umut bağlanacak bir nesne olarak görürler (Solomon, 2004: 24). Aslında adalet konusunda yazmak nasıl yaşadığımızı, nasıl yaşamamız gerektiğini hissettiğimize, nasıl insanlar olduğumuza ve nasıl insanlar olmayı arzu ettiğimize dair yazmak demektir. Çünkü adalet, insan hayatının bütün boyutlarını ilgilendirmektedir. Rand’ın ifadesiyle adalet, varoluşla bilinç arasındaki bağlarla ilgili en önemli değerlerden birisidir (Rand, 1961: 128).

Adalet genellikle iki anlamda kullanılmaktadır: Hukuka uygunluk olarak ve eşitlik ya da orantı olarak. Diğerlerinden daha az bir şeye sahip olan ya da eline geçmesi gerektiğini düşündüğünden daha az miktara sahip olan çocuk, bu haksızlık der ve oyunun yazılı olan veya olmayan kurallarına itiraz eder. Aynı şekilde yetişkinler de gelirler arasında yer alan aşırı farklılıkları olduğu kadar, yasa ihlallerini de adaletsizlik olarak değerlendirmektedirler. Oysa adil kişi, ne yasayı ne de ötekinin meşru haklarını ihlal eden insandır (Comte-Sponville, 2004: 78). Aristoteles’in ifadesiyle adil insan, iyiliklerden ve kötülüklerden kendi payına düşeni alan insan olduğu için ne genel olarak hukuku ne de özel kişilerin haklarını ihlal eder. Site içinde yasallığa ve bireyler arasında eşitliğe gösterilen bu ikili saygıda adalet tümüyle kendini gösterir. Yasaya uyan ve eşitliğe saygı duyan adildir, yasaya uymayan ve eşitliğe saygı duymayan adaletsizdir (Aristoteles, 1997: 1129a-b). Bu iki anlam birbiriyle bağlantılı olsa da aralarında önemli farklılıklar da mevcuttur. Bu durumu göz önünde bulunduran Aristoteles, yasal olan şeylerin bir anlamda haklı şeyler olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Hobbes, yasayı yapanın ve yasayı ortadan kaldıracak olanın hakikat değil otorite (egemen güç) olduğunu söylemektedir (Hobbes, 1993: 190). Demokrasileri yöneten düşüncenin de bu olduğu ifade edilebilir. Çünkü demokrasilerde de en haklı ya da en zeki olanlar değil, en kalabalık olanlar otoriteyi ellerinde bulundurur ve yasa yaparlar. Yani hükümler olan karar verir ve yasalar yapılmış olur. Oysa hükümler olan halk bile olsa bu durum her

zaman adalet olarak kabul edilmemelidir. Çünkü halkın her zaman adaletli hareket ettiğini söylemek zordur.

Başlangıcından bu yana insanlığı yönlendiren amaçlardan birisi de adaletin egemen olduğu bir dünyadır. Bununla birlikte, adaletin yalnızca gerçekleşmesi değil, tartışmalara konu olan, adalet istediklerinde insanların gerçekten neyi amaçladıklarını öğrenme sorunudur. Tartışmalar, özel durumları ve bunların temelinde yatan kuralları konu almaktadır. Ancak gerçek başlangıç ve ilkeler konusunda herhangi bir görüş birliği de bulunmamaktadır. Adaletin temelinde yer alması gereken ilkelerin tartışmalı olması genelde felsefenin de kavgaya karışmasına sebep olmuştur. Adalet konusu, ilk kez Yunan site devletlerinde yöntemli bir düşüncenin konusu olmuştur. Adalet üzerine en eski inceleme olan Platon'un Devlet'i de yerinde olarak bu tartışmalı durumdan hareket etmiştir (Raynaud-Rials, 2003: 15) Adalet nedir sorusunu ilk önce Sokrates, Platon'un Devlet adlı eserinin başında sormaktadır. O zamandan bu yana bu soru hep sorulagelmıştır. Bu gün de aynı soru tazeliğini korumakta; toplumsal ve siyasal sorunlarla meşgul olan her insan tarafından sorulmaktadır. Bu soru, belki de ilk büyük felsefi soruydu ve hâlâ da en önemli ve kaçınılmaz bir soru olmaya devam etmektedir. (Kuçuradi, 1994: 27). Çünkü bu soru, hayatta neleri hak ettiğimiz konusunda temel soruları veya bize zarar verenleri nasıl cezalandırmamız gerektiğine ilişkin bazı rahatsız edici soruları içermez yalnızca. İyi bir hayat nedir, nasıl elde edilir, nasıl yaşanır şeklinde iyi bir hayata dair tüm o temel soruları da kuşatır.

I. Adaleti Tartışmak-Dostluk ve Adalet

Atina'da kökleri büyük devlet adamı Solon'a kadar giden bir ailede doğan Platon'un çok sayıda akrabası politikada aktif durumdaydı. Ancak akrabalarının hemen hepsi anti-demokratik bir safta yer almasına rağmen Platon farklı bir yol izlemiştir. O daha çok adaletsizliği düzeltmeye çalışan hocası filozof Sokrates'in yolunu takip etmiştir. Atina gençliğini yoldan çıkarmakla suçlanıp idama mahkûm edilen Sokrates'in ölümü, Platon'u Atina'nın yöneticisi olacağına düşündüğü kişiye yönelik diyaloglardan oluşan bir anıtmezar inşa etme yoluna sokmuştur. Diyaloglarla ilgili en önemli şey, çoğunun Platon'un Devlet'te de tartıştığı önemli konularla ilgili birçok görüşler içermesidir. Bunların arasında evrenin ve insan hayatının kökeni ve anlamı; gerçek bilgiyi elde etme yöntemi; eğitim, sanat ve sevginin anlamı vardır. Platon'un Devlet'inin Yunanca başlığı Politeia'dır. Bu sözcüğün olağan çevirisi 'anayasa'dır. Ancak bu, modern anlamda anlaşıldığı şekliyle anayasa değil; bütün bir yaşam biçimi anlamına gelmektedir. Hatta bu sözcüğün, her şeyi kapsayan politik ve toplumsal düzeni ifade eden rejim anlamına geldiğini söyleyenler de vardır (Strauss, 2019: 41). Devlet, en iyi polis veya en iyi rejimle ilgilidir. Bu durum hemen herkes tarafından bilinir ve kitabın temasından bazen ideal toplum veya ütöpik düşünceyle ilgili bir çalışma olarak söz edilir. Ütopya, hiçbir yerde var olmayan bir şey demektir (Sinclair, 2000: 1679). Platon'un düşündüğü anlamda en iyi rejim bu anlamda bir ütopyadır. Platon için en iyi rejim insanın doğasının talep ettiği düzendir. Dolayısıyla en iyi rejim, insanın doğasının talep ettiği ve ancak fiilen var olmayan bir rejimdir (Strauss, 2019: 42).

Devlet, emekli zengin bir tüccar olan Kephalos'un evinde, Sokrates'le çeşitli sorular soran birkaç kişi arasında bir diyalog veya bir tartışma ile başlar. Bu tartışma boyunca tarafların şu veya bu şekilde cevabını aradığı temel soru, adaletin ne olduğudur. Bir başka anlatımla Devlet diyalogunun ana konusu ve tartışma alanı adalettir. Ancak adaletin ne olduğu tartışmasını ele alan birinci kitap Sokratik diyalog görünümünde olup, adalet tartışmasına bir girizgâh oluşturmaktadır. Bu ilk kitabın ikinci kitapla birlikte, adaletin ne olduğunu tanımlama çabasının yanı sıra, dönemin egemen anlayışlarına yön verme amacını da taşıdığı gözlerden kaçırılmamalıdır. Buna göre Platon'un kendi adalet görüşünü ortaya koymadan önce, yaşadığı dönemde yapılan adalet tanımlamalarını yeniden bir süzgeçten geçirdiği söylenebilir. Bu ilk iki kitapta konuşmacıların görüşleri geleneksel, radikal ve faydacı olmak üzere üç başlık altında toplanabilir. (Barker, 1918: 177-186).

Platon, ayrıntılı bir biçimde döneme egemen olan görüşlerin adalet anlayışlarını tartıştıktan sonra adaletin bir erdem olduğu düşüncesinden hareket ederek polis-insan analogisi üzerinden adalet tanımı yapmaya çalışır (Boyacı, 2014: 33). Düşünürün öncelikle insan üzerinden değil de, polis üzerinden adaleti tanımlama çabası "...adalet varsa, bir tek insanda olduğu kadar bütün bir insan topluluğunda da vardır" (Plato, 1991: 368e) düşüncesinden ileri gelmektedir. Bu nedenle adaletin poliste ne olduğunun araştırılması onun insanda ne olduğunun araştırılmasına büyük oranda katkı sunacaktır. Poliste adaletin ne olduğu tartışması, onu oluşturan grup ya da sınıflar arası ilişki ile yakından bağlantılıdır. Platon'un, ideal polis düzeninde her birinin kendine has özellikleri bulunan üç sınıf tespit ettiği bir gerçektir. Uzmanlaşma ilkesine göre oluşan bu sınıflar polisin yapısının birliğini de oluşturmaktadır. Platon'un ideal toplumda var olduğunu düşündüğü farklı ilgilere sahip bu sınıflar, polisin gereksinimleri doğrultusunda bir uyum ya da düzen oluşturmaktadır (Annas, 2009: 74).

Atina, Yunan şehir-devleti Sparta'ya Peloponez Savaşı'nda yenilmişti. Bu yenilgiden dolayı, Atinalıların çoğu, kabile atalarından miras aldıkları geleneksel inançlara güvenlerini kaybetmişlerdi. Onlar için adaleti bulmak, artık, tanrıların iradesine dayanan eski gelenekleri takip etme sorunu değildi. Kafaları karıştı ve yeni yön arayışındaydılar. Kafa karışıklığı ve bu karışıklık sonucunda bütün polise yayılmış olan ahlaki kriz, Platon'un tartıştığı kişilerin adalete verdikleri farklı tanımlara da çoğunlukla yansımıştır. Diyalogdaki tartışmada Sokrates Kephalos'a yaşlandığını söylediğinde o da yaşlılığın söylendiği kadar kötü bir şey olmadığını bildirir. Gerçekte yaşlılık, bedeninin 'azgın bir efendinin' elinden kurtulup rahatlamasıdır, der (Plato, 1991: 329d). Tartışma devam ederken Sokrates, zenginliğin ihtiyarlara sağladığı en büyük iyiliğin ne olduğunu sorduğunda Kephalos, söyleşinin adalet hakkında bir tartışmaya dönmesine yol açan bir iddia ortaya atmıştır. Para onun adaletten şaşmamasını, tanrılarla ve insanlarla olan hesabında yanlış yapmamasını mümkün kılmaktadır. İnsan ölümü düşünmeye başlayınca, eskiden kafasını hiç de kurcalamayan şeylerin korkusu ve kaygısı sarar içini (Plato, 1991: 330d). Bu, Kephalos açısından oldukça samimi bir sözdür fakat adaleti pek de cazip bir şey olarak göstermemektedir. Kephalos'a göre servetin en büyük iyiliği, kişiyi bir tanrıya kurban adanmış ya da bir insana para borcu kalıp da öbür dünyaya korku içinde gönderilmekten kurtarılmasındadır (Plato, 1991: 331b).

Kephalos, farkında olsa da olmasa da bir adalet kuramı ortaya atmıştır. Ticaretle uğraşan pratik bir adam olarak Kephalos, adalet konusunda çeşitli fikirler geliştirmiştir. Ona göre adalet çok da karmaşık bir şey değildir; defteri doğru tutma meselesidir. Adaletin hesapları doğru tutma meselesi olduğu şeklindeki anlayış, ihtiyarlığa ve onun hesaplaşma anlarına uygun düşen bir anlayıştır. Kephalos, gençken hesapları doğru tutmakla pek ilgilenmediğini, böylece koca bir ömrün geçip gittiğini ve artık defterleri kapama zamanının geldiğini kabul eder. Ancak ölüm korkusu ona, adil davranmak için gecikmiş bir neden sunmuştur. Gençken çoğunlukla borç biriktiririz: Bu beklenen bir şeydir. Önemli olan ölmeye önce yanlışları düzeltmektir (Abramson, 2009: 20).

Kephalos, adalete olan bağlılığını kumar olarak ifade edemeyecek denli sofu biridir. Fakat kendisini sonraki yaşamında güvence altına almak için başında çelengi, tanrılara kurban sunan biriymiş gibi konuşur. Kephalos, hiçbir zaman üzerinde düşünme fırsatı bulamadığı görüşler temelinde hareket eden birine iyi bir örnektir. Sokrates, Kephalos'un inandığını kendisinin bile bilmediği görüşleri savunmak durumunda bırakıldığında ne olacağını görme işini üzerine alır. Böylelikle hipotetik bir soru ortaya atar. Bir dostunuz akli başındayken size bir silah verse fakat delirdikten sonra sizden onu geri istese ne yaparsınız? Çıldırılmış birine silahı geri vermek hâlâ doğru bir davranış olur mu? (Plato, 1991: 331c). Kephalos, silahı delirmiş olan dostuna geri vermenin doğru olmadığını kabul eder. Böylece Sokrates, 'adalet eşittir alınan şeyi geri vermek' denkleminin işlemediği en az bir duruma işaret etmiş olur. Tartışma ilerledikçe Kephalos söyleyişi sürdürmektense dışarı çıkmak için izin ister. Bu sırada oğlu Polemarkhos, babasını savunmak üzere söze girer. Tartışmada babasının yerini alan Polemarkhos şu şekilde akıl yürütür: Adalet söz konusu olduğunda kişi yasalara fazlasıyla uygun davranamaz. Babasının hatası tek bir basit kuralı bütün durumlar için geçerli kılmaya çalışmasıdır. Oysa hiçbir durum başka bir durumun aynısı değildir. Dünyada kimin kim olduğunu açıkça gören adil bir insan, dostlarına ne borçlu olduğunu, düşmanlarına ise ne yapması gerektiğini bilir. Polemarkhos, adaletin kişinin dostlarına yardım etmesinden ve düşmanlarına da zarar vermesinden ibaret olduğunu iddia eder (Tannenbaum & Schultz, 2005: 68). Böylece Sokrates'in hipotetik sorusunun cevabı ortaya çıkar: Eğer bir dostunuz çıldırır ve silahını sizden geri isterse onun iyiliği için silahı kendisine vermeyin (Plato, 1992: 332b).

Kephalos'un adalet konusundaki görüşleri onun yaşına denk düşen görüşlerdir. Ancak Polemarkhos, gençliğin verdiği heyecanla adalet meselesinde tarafgir bir tutum sergilemektedir. Polemarkhos, gençlik coşkusuyla, dostluğun erdemleri ile adaletin erdemlerini bir tutmaktadır. Sokrates ona adaletin dostluktan farklı ve daha yüce bir erdem olduğunu, adaletin gerçekte dostlarımıza, ailemize ve ülkemize katkıda bulunmak için ne yapabileceğimiz konusunda ahlaki bir fren olarak işlev gördüğünü öğretecektir. Fakat Polemarkhos'a karşı bütünüyle Sokrates'in yanında yer almak güçtür. Genç adamın etik anlayışı dar ve tarafgir olabilir ancak baskın, militan ve güçlü bir etikdir bu. Polemarkhos, babasının imdadına yetişmek için söze girdiği andan itibaren kişinin kendi ailesine ve dostlarına sadık olmasının sözcülüğünü üstlenmiştir. Dünyayı, gerçekte ne ise o yani bir yarışma ve çatışma yeri olarak görmüştür. Adalet, bulunduğunuz taraf için çarpışmaktır; çarpıştığınızda da amacınız kazanmaktır. Fakat düşmanlarınız ellerini

kirletmeye dünden hevesliyse verdiğiniz savaşı kurallara körü körüne uyarak kazanamazsınız. Adalet, kısasa kısasla cevap vermeye, savunmaya, misillemede bulunmaya, gerekli olduğunda da eğri araçlar kullanmaya hazır olmalıdır. Polemarkhos, dostlarına alabildiğine iyilik, düşmanlarına ise alabildiğine kötülük etmek arzusundadır (Badiou, 2015: 24).

Sokrates, Polemarkhos'u çapraz sorguya çekerken delikanlıya kendi dostları ve düşmanları hakkında tam olarak ne bildiğini sorar. Dostlarını iyiler, düşmanlarını ise kötüler arasından mı seçmektedir hep? Polemarkhos duygusal bir tepki verir: Tabii ki hayır. Objektif olarak konuşacak olursam dostlarımın iyi olup olmadığını bilmiyorum, bildiğim şey onların iyi görüldüğüdür. Dostluk konusunda yanlış yapılması mümkündür, dış görünüşler aldatıcıdır çünkü insanlar değişmektedir (Plato, 1991: 334c). Sokrates hemen bu sözün üzerine atlar. Dostluk kusurlu olduğu için Polemarkhos, bazen adil kişiyi, kötü olan dostlarına iyilik, adaletsizlik etmeyen düşmanlarına ise kötülük etmek gibi paradoksal bir durumun içine sokar. Polemarkhos, adil insanların, dostları adaletsizliğe kalkıştıklarında bile, özellikle böylesi zamanlarda, onlara bağlılıklarını sürdüren kişiler olduğunu, dostluk bağının özel dayanışma yükümlülükleri doğurduğunu ileri sürerek tartışmadan kaçmayı deneyebilirdi. Fakat bu tür argümanların peşine düşmez Polemarkhos. Onun yerine, iyi görünen kişinin dost olduğu yolundaki kendi özel kanaatine dönmek için izin ister. Polemarkhos'a göre ideal olan da budur; gerçek dostlar her zaman iyi, gerçek düşmanlar her zaman kötüdür. Bu ideal koşullar karşılandığı zaman kendi tarafıma, aileme ve dostlarıma olan düşkünlüğüm adalet olarak belirginlik kazanacaktır. Polemarkhos'un biraz düzeltilerek değiştirilmiş düşüncesi, onun adalet sağlanırken öç almayı, tek taraflı etiği, adil insanların kapıdaki kötü barbarları bertaraf etmek için verdiği haklı mücadeleyi savunmasını sağlamıştır. Fakat Sokrates bu kez kafa karıştırıcı bir soru sorar: Düşmanlarınız kötü kişiler olsalar bile 'adil bir insanın onlara zarar vermesi', 'o insanların hepsine' zarar vermesi onun görevi midir? Polemarkhos, 'elbette, kötülere ve düşmanlara aman vermemek gerekir.' diyerek soruyu cevaplamıştır (Plato, 1991: 335b) Sonuçta cinayet, hırsızlık, çatışma, savaş süregelmektedir. Adalet kılıca sarılmaz, darağaçları kurmaz, hapishaneler inşa etmez ve genel olarak düşmanlarını cezalandırmazsa mücadeleyi nasıl kazanacaktır? Sokrates bu sorulara cevap vermez. Polemarkhos'un dikkatini kişinin diğer tarafa ne borçlu olduğuna çekerek genç adamı benimsediği 'benimkiler-seninkiler' etiğinden soğutmak ister (Abramson, 2009: 24).

Polemarkhos'a göre adalet gerektiren paradigmatik durumlar gerçekte uluslararası anlaşmazlıklardan çok Kephalos'un ortaya attığı türden site içerisinde yaşanan anlaşmazlıklar olarak kendini göstermektedir: Bunlar borç, alacak, para ve mal-mülkle ilgili anlaşmazlıklardır. Mal-mülk konusundaki bu tür tartışmalar mülkiyetle ilgili, toplamı sıfır olan yarışmacı mantığı harekete geçirmektedir: Buna göre mallar ya benim ya senindir. Sokrates'in de Polemarkhos'a nazikçe ifade ettiği gibi 'dostlara yarar, düşmanlara zarar vermek adalettir' (Plato, 1991: 336a) düşüncesini ilk kez ifade eden kişi zengin bir adam olmalıydı. Zengin kişilerin dostu-düşmanı çok olduğu için iyiyi bana ve dostlarıma ait olan şeylerin korunmasıyla özdeşleştiren bir adalet kuralı iç rahatlatıcıdır. Fakat Polemarkhos, dostlarını düşmanlara karşı koruyan biri olarak

kendini 'yere göğe koyamamasının', 'iyinin', kendine yontan bir anlayışla 'benim' olanla özdeşleştirilmesinden başka bir sonuç vermediğini görmek durumundadır. Adaletin peşinden koşacaksa dostluğa ilişkin o sığ etiği aşmaya ve adalet ile ailesi ve dostlarının çıkarları birbiriyle çatıştığında adaletten yana tavır almaya hazırlıklı olmalıdır.

Sokrates, Polemarkhos'un düşüncelerini çürütürken son olarak şunları ifade etmiştir: Bir insana zarar vermek, bu bir düşman olsa bile bu kişiyi insan olarak kötü hale sokmaktır-onu bir insanı iyi yapan karakter özellikleri bakımından kötüleştirmektir. Bu nedenle adalet de başkalarına zarar verirken onlarda yok ettiğimiz o insani özelliklerden biridir. Polemarkhosçu adalet bu nedenle tuhaf bir paradoks yaratmaktadır çünkü adalet kendi zıddını üretmektedir. Sokrates bu tuhafılığı iyice belirginleştirmek için adaleti diğer insani becerilerle, müzik ve binicilikle karşılaştırır. Müzik sanatı ile uğraşanlar, sanatlarıyla başkalarını müziğe kapalı hale getirebilirler mi? (Plato, 1991: 335c) Ya biniciler sanatlarıyla başkalarını ata binemez hale getirebilirler mi? Polemarkhos, bunun söz konusu olamayacağını kabul eder. Peki, o zaman adaletle ilişkin sözüm ona uzlaşmaz karşıtlıkları nasıl açıklayacaktır? Sokrates, Polemarkhos'un adaletin dostlara olan bağlılıktan öte bir şey olduğunu anlamasını sağlamak için onu sorularıyla yönlendirmektedir. Polemarkhos için bu büyük bir sıçramadır; o güne dek tüm kalbiyle inandığı şeyleri büyük ölçüde değersizleştiren yeni bir değerler kümesine dönmeye ayak direr. Atina'da siyasi yurttaşlık hakkından yoksun bırakılan bir yabancı mukimin oğlu için 'aidiyet duygusu'nun özel bir çekiciliği vardır belki de. Ya da bir tacirin oğlu olarak maddi şeyler konusundaki tartışmaların adaletle ilişkin paradigmatik vakalar olduğunu düşünmektedir. Fakat Sokrates adaletin hakiki bilgisinin bir tür paradigma değişikliği gerektirdiğini öne sürmektedir. Polemarkhos, adaletin nihayette ruha ait iyileri paylaştırdığını ve bu iyilerin benim olduğu için değil fakat kendinde ve kendi başına bir değer taşıdığı için iyi olduğunu anlayacaktır. Sokrates, Polemarkhos'a verdiği cevaplarla Devlet'in ana temalarından birini ortaya koymaktadır: Görünüşten gerçeğe, düşünceden bilgiye geçişin önemi. Sokrates, iyinin hakiki bilgiye olan bağımlılığını işaret etmektedir. İyi bir eylem için insanların her biri açısından en uygun olanın ne olduğunun bilinmesi gerekir (Arnhart, 2011: 35).

II. Adalet Güçlünün İşine Yarayan Şey midir?

Adaletin ne olduğunu tartışırken Sokrates'in etrafında iki farklı düşünceye mensup insanlar bulunmaktadır. Bunlardan birisi, hakikatin kesin ve sürekli olmadığını ileri süren rölativistlerdir. Rölativist konum, en önemli temsilci gruplarından biri olan Sofistlerle örneklendirilebilir. Devlet'te Thrasymakhos, onların baş sözcüsü olarak hizmet etmektedir. Bir sofiste göre gerçeklik, değişmeyen bir değişim ilkesinde bulunur. Çevremizdeki dünyadan bizi haberdar eden duyularımız bize hiçbir şeyin sabit ve değişmez olmadığını ve maddi nesnelere, kanaatlerin, insanların değişmez bir biçimde değişmeye maruz kaldıklarını ifade eder. Her yerde farklı bireyler, madde ve değişmeyi farklı açılardan ve farklı yerlerde algırlar. Bütün siyasal inançlar ve uygulamalar sadece gelenektir, sürekli olarak gelişen tarihe ve her toplumun kanaatlerine dayalıdır.

İnsanların, farklı hükümetlerin, farklı siyasal kurallar ve talimatların yönetimi altında yaşamalarının sebebi de budur (Tannenbaum&Schultz, 2005: 69).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Thrasymakhos, Sofist okulun bir üyesi olarak retorik sanatı ve kalabalık önünde konuşma üzerine yoğunlaşan profesyonel bir öğretmendir. Sokrates ile Thrasymakhos adalet hakkında doğru laflar etmenin kuralları konusunda daha işin başında fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Thrasymakhos, o ünlü Sokratik yöntemin tek taraflılığını zekice iğnelemektedir: ‘Üstat, adaletin ne olduğu sorusuna cevap verme riskine kendisini asla sokmamakta, diğer görüşlerdeki yanlışları ortaya sermekle yetinmektedir. Sokrates adalet hakkında sorduğu sorulara bir kere olsun kendisi cevap versin, sonrasında değişiklik olsun diye ona hücum edebiliriz’ demektedir Thrasymakhos (Plato, 1991: 337a).

Thrasymakhos, bu rol değişimini başaracak denli sabırlı biri değildir. Zekâsını göstermek için yanıp tutuşmaktadır ve çapraz sorguya tabi tutulduğu zaman diğerleri gibi geri adım atmayacağından emindir. Thrasymakhos, adaletin ne anlama geldiği sorusunun cevabını bildiğini, ancak kendisi gibi bir öğretmenin hakikati olanca çıplaklığı ve saflığıyla ortaya koyma cüreti gösterebileceğini gururla ilan eder; dolayısıyla Sokrates’in onu, konuşması için yüreklendirmesine gerek kalmaz. Thrasymakhos’a göre adalet, güçlüünün işine yarayan şeydir, başka şey değil (Plato, 1991: 338c). Dünyada sadece tek bir yasa vardır: Kişisel çıkar yasası. Adalet, kişisel çıkarı kontrol altında tutan ahlaki bir yasanın adı değildir. Kişisel çıkar arayışını daha bir yenilir yutulur kılmak için tasarlanmış süslü bir giysidir, kamufleajdır, makyaj malzemesidir. Güçlüler salt zorbalıkla yönetebilirler belki ama uygarlığın gelişiminin bir yerinde güç, kitlelerin gözünü korkutmanın en iyi yolunun onları adalete boyun eğdirdiklerine inandırmaktan geçtiğini anlayan kişilerin eline geçmiştir. (Abramson, 2009: 26).

Thrasymakhos’a göre adalet, ne doğaldır ne de her yerde yaşayan insanlar için aynı şeydir. Adalet bütün toplumlarda aynı anlama da gelmez. Adalet daha ziyade, gelenekseldir ve zamanın herhangi bir anında bir toplumdaki kamuoyunun tanımladığı şeylere dayanarak, yerden yere değişiklik gösterir. Thrasymakhos, Sokrates’e, halkın duygu ve düşüncesini etkileme yeteneğiyle bilinen muktedirlerin çıkarlarını takip etmek için adalet anlayışının sürekli olarak değiştiğini söyler. Kendi bencil amaçları için toplumun sıkı kontrolü, yalnızca çok az kişinin üstesinden geldiği temel bir insan dürtüsünü yansıtmaktadır. Diğer herkes, güçlü olanları izlemelidir yoksa ezileceklerdir. Felsefenin büyük idealleri veya kamu çıkarı, siyasal eyleme rehberlik etmez. Göz önüne alınan şeyler, güç, zenginlik ve prestij gibi onun elle tutulur ödülleri. Toplumun yönetimi güçlülerin eline geçtiği tarihten itibaren güçlüler kendi işlerine yarayan her ne varsa onu yasa ve kurala dönüştürmek için iktidarlarını kullanmış ve buna da adalet demişlerdir. Fakat bu, esas itibarıyla sahtekârca bir oyundur, insanların yöneticilerin kişisel çıkarlarına sessizce rıza göstermelerini sağlamanın etkili bir yoludur. Thrasymakhos’un akıl yürütmesi şu şekildedir: Adalet görecelidir, siteden siteye, ana yapıdan ana yapıya değişmektedir. Hukuk sistemlerinin çeşitliliği bize adaletin doğal bir şey olmadığını fakat siyasetin imal ettiği bir ürün olduğunu göstermektedir. Değişmeyen tek şey, her bir sitedeki yöneticilerin kendi çıkarlarına uygun düşen kurallar/ yasalar koymasındır. Kısacası, gücü elinde tutan yöneticiler, kendi çıkarlarına uygun olan şeyin

yasal ve adil olduğunu ilan ederler. Şayet bir vatandaş bunlara riayet etmezse, yasaları çiğnediği ve adalete karşı geldiği için onu cezalandırırlar. Netice itibariyle bütün ülkelerde istisnasız adil olan bir şey varsa o da iktidardaki yöneticilerin çıkarına olan şeydir. Kaldı ki güç de yöneticilerin tekelinde bulunduğu için, doğru akıl yürüten bir insan şu sonuca varacaktır: Dünyanın neresine gidersen git, adil olan, güçlüünün çıkarına olandır (Badiou, 2015: 38).

Acaba yönetenler kendiişlerine yarayanın ne olduğunu her zaman bilirler mi? Onlar yanılmaz kişiler midir yoksa neyin kendi yararlarına olacağı konusunda kimi zaman hata yaparlar mı? Sokrates, dostluk ve sağlam yargı konusunda sorduğu sorularla Polemarkhos'a kurduğu tuzağın aynısını bu kez yukarıdaki sorularla Thrasymakhos'a kurar. Thrasymakhos ilkin, gerçek dünyadaki yöneticilerin her zaman kendi çıkarlarının nerede olduğunu görecektir kadar mükemmel bir kavrayış gücüne sahip olmadıkları yönünde makul bir cevap vermektedir. O zaman da Sokrates 'şah' demektedir. Yanılgıya düşmek kaçınılmaz olduğu için yöneticiler doğrulukla davranma adına kimi zaman kendileri için zararlı olan buyruklar vermektedirler. Bu da Thrasymakhos'un tanımının tam tersidir (Plato, 1991: 339c-e). Aslında bu satranç tahtasında güzel bir hamledir. Thrasymakhos ilk başlarda inandırıcıdır. Çünkü adalet konusunda gerçekçiliğin dili ile konuşmaktadır. Fakat Sokrates bu gerçekçi adamın düşüncesini kendi düşüncesi diye satmaktadır: Gerçek hayatta yönetenlerin açıkça yanılgıya düşmelerini ve dolayısıyla adalet oyununu Thrasymakhos'un düşündüğü tarzda kendi lehlerine çevirememelerini koz olarak kullanıp bu işi yapmaktadır.

Thrasymakhos'un bu tuzaktan kurtulmanın bir yolunu bulması gerekmektedir. Genç dinleyicilerden biri, Kleitophon, ona şık bir çıkış yolu sunmaktadır. Thrasymakhos, yöneticilerin yasa koyma yetkisine sahip olduğunu ama bu yasaların onların işine yarar gibi görüldüğünü söylemek istemiştir. Buradaki asıl husus adaletin nesnel olarak yönetenlerin işine yarayıp yaramadığı değildir. Önemli olan, dünyanın her yerinde yönetenlerin kendi çıkarlarını yasalara dönüştürmeye çalışmalarıdır. Kleitophon'un bakış açısından, adalet konusunda gerçek hiçbir şeyin olmadığı gibi ironik bir durum ortaya çıkmaktadır. Adalet, yöneten sınıfın yararına gözüken ne varsa ona ilişkin bir mesele olmaktadır (Plato, 1991: 340b). Kleitophon, adalet konusunda Thrasymakhos'tan bile daha beter bir kiniktir. Thrasymakhos, hiç değilse adaletin var olduğunu ve güçlülerin işine yaradığını savunur. Kleitophon ise adaletin bütünüyle önemsiz ve keyfi bir şey olduğunu iddia etmektedir: Yasalar bazen güçlüünün lehine işler bazen işlemez. Adalet, güçlüünün çıkarına uyan şey olduğu kadar bu çıkara ters düşen şeydir de (Badiou, 2015:40). Önemsiz ve keyfi olmayan şey ise yasaları yapan zorba güçtür. Sadece yönetenler bu avantaja sahiptir.

Sokrates, şöyleşide nezaketle davrandığını gösterircesine Thrasymakhos'un mağlup olmaktan kurtulmasına izin verir. Hasımı, Kleitophon'un stratejik hamlesini kabul etmek istemekte midir? Şaşırtıcıdır, Thrasymakhos bu seçeneği reddeder. 'Yanılgıya anda güçlü mü derim sanıyorsun?' diye çıkışır Sokrates'e (Plato, 1991: 340c). Thrasymakhos, Sokrates ve diğerlerine ağır kavrayışlı kişiler gibi davranarak, gelecekte tam ve kesin sözlerle konuşurken daha dikkatli olacağı sözünü verir. Kendi çıkarlarını

tam tamına gözettiklerinde ancak, güçlüler gerçekten güçlüdür, yöneticiler de gerçekten yöneticidir. Yöneticiler sahici yönetici olmak için gerek duydukları bilgiye benim öğüdümü kulaklarına küpe ettikleri zaman ulaşabilirler artık. Ben, Thrasymakhos, kişinin kendi yararını gözetmesini sağlayacak kesin ve açık becerilerin yani siyasi ustalığın nasıl öğretileceğini biliyorum. Bu, soyu-sopu ne olursa olsun herkesin kullanımına açık, fazlasıyla öğretilabilir bir bilgidir (Abramson, 2009: 28).

Thrasymakhos, Kleitophon'un tavsiyesini reddetmesi gerektiğini bilecek kadar zekidir. Yöneticilerin yararına gibi gözükken şey ile gerçekte yararına olan şey arasında bir fark olmadıkça Thrasymakhos'un gelecekte onlara ne gibi bir faydası dokunur ki? Thrasymakhos, bu farkı öğretmeye talip olan ilk profesyonel siyasi danışmandır belki de. Sokrates, Thrasymakhos'la görüşe bakılırsa bir noktada anlaşmalarını düşünür. Her ikisi de adaleti, herhangi bir sanata ilişkin beceriler nasıl öğretilbiliyorsa tıpkı öyle öğretilen bir dizi beceri/ bir bilgi formu olarak gören birer öğretmendir. İster hekimleri ister çobanlarla sığırtmaçları ister seyisleri ele alalım, herkes bunların şu ya da bu şekilde bir eğitim gördükleri üzerinde hem fikir olacaktır. Sokrates iyi bir hekim olmak için gereken bilgiye odaklanmaktadır. Hekim, kendi sanatını icra ederken bilgisini kendi yararına mı yoksa hastasının iyiliği için mi kullanır? Hasta, hekime kötü bir halde gelirse hekim, hekim olarak bu zayıf durumdaki kişinin bedeni üzerinde hükümlanlık mı kurar yoksa onu güçlendirmeye mi çalışır. İyi hekimden neyi kastettiğimizi hakikaten anladığımız takdirde bu sorular kendi kendilerini cevaplayacaklardır. Benzer şekilde, çobanlar kendi sürülerinin efendileridir, seyisler de atları çekip çevirirler. Fakat beceri sahibi pratisyenler olarak çobanlar ve seyisler, kendilerine teslim edilen zayıf hayvanlara bakmak için kendi güçlerini kullanırlar. Çobanlar koyunlara bakmadıkça iyi çoban sayılmazlar (Plato, 1991: 341c-342d). Adalet de diğer sanatlar gibi bir bilgi formu olduğu için, adil insanın başkalarına yardım etmesini sağlamasından dolayı insanların değer verdiği bir beceri olmak bakımından, diğer becerilere benzemek durumundadır. Hiçbir insan, hekimin hasta üzerindeki üstünlüğünü ispatlamak için hekime gitmez. Aynı şey adalet için de geçerlidir (Abramson, 2009: 28).

Adalet ve insanlara hizmet güdüsüyle hareket ettiklerini iddia edenlerin ikiyüzlülüğü yönündeki şüpheler Sokrates'in etrafındaki genç dinleyicilerde epey kökleşmiştir. Bu şüphecilikte en ileri noktaya giden Thrasymakhos'tur. Yönetenlerin adalet dedikleri şeye ne zaman uysak aptal yerine konulur, kendi çıkarımız yerine enayi gibi başkalarının çıkarlarına hizmet etmiş oluruz. Yöneticilerin davranışlarını taklit etmekten kendimizi kurtarmalı ve kendi yararımızı gözetmeliyiz. Elbette bunu yaparken yöneticilerin 'adaletsizlik' diye nitelendirdikleri şekilde davranmalıyız. Uzlaşımaya dayalı adalet-adaletsizlik tanımlarını alt üst etmeyi göze almamız gerekiyor. Herkesin adaletsizlik dediği şey gerçekte bizim yapmamız gereken şeydir, çünkü çıkarlarımıza hizmet etmekte ve içimizdeki en doğal arzuları serbest bırakmamıza imkân vermektedir. Bir başka ifadeyle adaletsizlik, bizim psikolojik durumumuz açısından doğal bir şeydir ve bizi mutlu kılar. Oysa adalet, en derindeki itkilerimizi baskılayan, bizi mutsuz kılan, yönetenlerin istediği gibi eğip büktüğü bir kurgudur. Thrasymakhos, bu iddiasını ileri sürerken, Nietzsche'nin yüzyıllar sonra 'değerlerin yeni baştan değerlendirilmesi' yönünde yaptığı çağırışı öncelikle olmaktadır (Plato, 1991: 343c-344c).

Sokrates, hekim-hasta ilişkisi bağlamında Thrasymakhos'un 'hekimler mesleklerini icra ederken kendi çıkarlarını düşünürler' şeklindeki iddiasını kabul eder gibi görünerek şöyle bir sonuca varır: Hastalar, hekimlere kendilerini tedavi etsinler diye para öderler, aksi halde hekimler mesleklerinden bir kazanç elde edemezler. Kesin olarak ifade etmek gerekirse, hekim hekim olarak sanatını ve aldığı eğitimi pratiğe aktardığı zaman bundan gerçek anlamda faydalanan kişi hastadır. Sokrates'e göre hekimler için geçerli olan şey gemi kaptanları için de geçerlidir. Kaptan, yolcuları yönetir fakat kendi denizcilik bilgisini yolcuları istedikleri yere ulaştırmak için kullanır. Aynı şey çobanların ve seyislerin, koyunların ve atların yöneticileri olarak, kendi bilgilerini kullanma tarzları için de geçerlidir. Gerçekten, 'hiçbir yönetici, yönetici olduğu ölçüde, kendi işine yarayanı gözetmez, yönettiği kişinin işine yarayanı gözetir, onu buyurur.'(Plato, 1991: 342e). Sokrates, Thrasymakhos'un yöneticilerin kişisel çıkarlarını düşünerek davrandıkları şeklindeki iddiasını bu şekilde çürütmeye çalışmaktadır. Sokrates'i ne türden bir akıl yürütme bu sonuca getirmiş olursa olsun, yöneticileri her zaman halkın yararına hareket eden kişiler olarak gören bu anlayış temelsizdir (Abramson, 2009: 31).

Sokrates, adaletle davranmanın kendi başına bir kazanç olduğunu ve bunun mutluluk getirdiğini göstermeyi vaat etmiştir. Filozof, adaletin ve başkalarının çıkarlarına hizmet etmenin hekimleri, kaptanları ve politikacıları nasıl mutlu edebileceğine ilişkin olarak daha inandırıcı bir psikolojik açıklama arayışı kapsamında, Birinci Kitap'ın sonunda üç argümana sarılır. Birincisi, adalet adaletsizlikten daha güçlü ve zorludur; hani denir ya hırsızlarda bile şeref olmalıdır. Bütünüyle adaletsiz insanlardan iyi bir çete bile olmaz. Oysa adalet, insanların işbirliği yapmasını, birbirlerine bağlanmasını, dostluklar kurmasını ve barış içinde yaşamasını mümkün kılar. (Plato, 1991: 351c). İkincisi, adalet adaletsizlikten daha bilgecektir. Matematik veya müzik alanında bilgi sahibi olan insanlar, diğer matematikçileri veya müzisyenleri geçmek için uğraşmazlar, tanıtlamalar ve uyum üretmek için birlikte çalışırlar. Adaletsiz insanlar ise her zaman kendilerini öne çıkarmaları nedeniyle herhangi bir bilgelik ortaya koyamazlar (Plato, 1991: 350a-d). Sokrates'in son argümanı, hazzı da adalet sütununa yerleştirmesidir. Thrasymakhos, adaletli bir hayat sürmenin hazlardan el etek çekmekle ilgili olduğu şeklindeki anlayışa dayanmaktadır. Sokrates ise süreklilik arz eden hazları elde etmenin en iyi yolu olarak adaleti savunmaktadır. Bu argüman, Devlet'in ahlaki ve siyasi özünü meydana getirmektedir. Platon, bu konuyu Gorgias adlı diyalogunda yeniden ele aldığı zaman Sokrates bizden, alçak birinin ruhunu bir kevgir ya da dibi delik bir kavanoz olarak tasavvur etmemizi ister (Plato, 1953: 493e). Adaletsiz insanlar, aradıkları hazların kevgire benzeyen ruhlarından akıp gitmesini engellemek için boşuna çabalayıp dururlar. Haz peşinde koşmak söz konusu olduğu zaman, ilk önce adaletsiz insanlar adil insanlardan çok daha avantajlıymış gibi gözükürler; çünkü onlar hiçbir kısıtlama olmaksızın haz peşinde koşmak için kendilerini serbest kılmışlardır. Fakat peşinden koştukları bu hazlar kevgire benzeyen ruhlarından su gibi akıp geçer; onları haz yarışı başlamadan önce nasıl hoşnutsuz iseler gene öyle hoşnutsuz bırakır. Çünkü adaletsiz insanlar sürekli olarak haz tüketir, bu arada da her tüketim eyleminin verdiği anlık tatmin duygusunu yeniden yaşama ihtiyacı duyar. Hiçbir şey sürekli değildir. Adaletsiz insanlar kendilerini büyük ve özgür efendiler olarak tasavvur edebilirler ancak psikolojik açıdan

arzularının esiri olmuşlardır. Bu arzular onları, kendilerinin bu arzuları kontrol ettiğinden daha fazla kontrol etmektedir (Abramson, 2009: 32). Platon'un Devlet adlı diyalogunun birinci kitabı, adalet konusunda herhangi bir sonuca bağlanmadan sona erer. Diyalogda Platon'un ağzından konuşan Sokrates'in adalet bir tarafa, mutluluktan neyi kastettiğini bile kesin olarak kimse bilmemektedir.

Platon, Devlet adlı diyalogunun birinci kitabını yazdıktan on yıl sonra tartışmaya geri döner ve Sokrates'i adalet hakkındaki düşüncelerini ortaya koymasına için Thrasymakhos'un karşısına çıkarır. Platon'un adalet konusunda Sokrates'e söylettiklerinin büyük bölümü insanlar tarafından garipsenebilir. Savunma'daki Sokrates, benlik bilgisini hakiki özgürlüğün anahtarı kılar. Platon'un Devlet'indeki Sokrates ise adalet ve özgürlük konusunda öznel olana değil, nesnel olana vurgu yapmaktadır. Devlet diyalogu, kurumları adaletten şaşmayan bir devleti tasavvur etmeyi dener.

Buraya kadar anlatılanlar bir kenara bırakıldığı zaman Devlet olarak bilinen eser, Sokrates'in birinci kitapta Thrasymakhos'a açıkça üstünlük kurmasına rağmen, yeniden başlar. Kephalos'un evindeki tartışma devam etmektedir. Platon, gerçek yaşamdaki kardeşi Glaukon'u konuşmanın asıl yönlendiricisi olarak görevlendirir. Glaukon, insanın faydasına olan şeyin adaletle davranmak olduğuna kimseyi inandırmadan Thrasymakhos'a geri adım attığı için Sokrates'e çıkarır. Glaukon, adaletin kendi ödülünü de beraberinde getirdiğine, faydalı işler yapmanın kazançlı sonuçlar doğurduğuna inanmak istemektedir. Ancak adaletin tatmin edici bir tanımını henüz kimseden duymadığını ifade etmektedir (Plato, 1991: 357a-358d). Glaukon, Sokrates'i teknik açıdan sağlam ama ahlaki açıdan içi boş kanıtlamalar sunmakla suçlar. Özellikle de Sokrates'in adaletin kişilerin faydasına olduğu şeklindeki açıklamalarının anlaşılabilir olmadığını ifade eder. Adalet ile fayda arasında kurulan böyle bir denklem, Sokrates insanlar için neyin faydalı olduğuna tam bir açıklama getirmediği müddetçe, anlamsızdır. Glaukon, adaletin geleneksel anlamda yapılan savunmalarından hoşnutsuzluk duyar ve bu konuda kendi görüşlerini şu şekilde açıklar: Adalet doğal bir içgüdü değildir. Doğaya terkedilen insanlar büyük ölçüde Thrasymakhos'un söylediği gibi davranmış olsa gerektir: Her insan kendi çıkarı peşinde saldırganca koşmuş hayatını sürdürebilmek için ne gerekiyorsa onu yapmıştır. Doğada vahşi bir savaş sürmektedir, bu savaşta sadece içgüdü değil aynı zamanda akıl da bana siz benden almadan önce benim sizden almam gerektiğini söyler. Adalet hakkında dile getirilebilecek en doğru söz, onun zorunluluktan dolayı, doğa durumunda yaşanan savaşın doğurduğu daha büyük kötülükleri gidermek için gerekli olan bir kötülük olarak icat edildiğidir (Abramson, 2009: 38). Glaukon, yüzyıllar öncesinde Nietzsche'yi haber verircesine, adalete, hukuka ve yönetime ilk akli yatan kişilerin güçsüzler olduğunu ifade eder. Güçsüzler bir araya gelerek barış ve güvenlik karşılığında kendi doğal isteklerini sınırlandırmaya razı olmuşlardır. Thrasymakhos, adaleti güçlülerin çıkarlarına hizmet eden bir şey olarak düşünüyordu; Glaukon ise adaletin kökeni olarak bizzat güçsüzlüğün kendisini gösterir. (Plato, 1991: 359a). Hem Thrasymakhos hem de Glaukon'un adalete yönelik yaklaşımları daha çok usule yönelik yaklaşımlardır. Oysa Sokrates, adalet konusunda usulü temel alan yaklaşımı reddeder. Ona göre kişiler için öncelikle neyin iyi olduğunu bilmeden, onlara

nasıl adil davranılacağını bilmek mümkün değildir. Adalet bir erdemdir; çünkü o, insanlara kendi doğalarını tamamlayan ve onları mutlu eden şeyin ne olduğunu tam anlamıyla anladıkları zaman sahip olmayı arzulayacakları nimetleri verir. Sokrates'in neyin adil olduğuna ilişkin bilginin neyin faydalı olduğuna ilişkin bilgiyi öngerektirdiğini ileri sürmesinin sebebi budur. Faydaya ilişkin bilgi, adalete ilişkin bilgiyi önceler; çünkü hayatı güzelleştiren adil yöntemleri ve kurumları devreye sokmadan önce kişiler için neyin yararlı olduğunu bilmek bir zorunluluktur. Devlet, yönetenlerin kendi felsefi bilgilerinin, kendileri açısından neyin iyi olduğunu bilme yeterliğine sahip olmayan insanların faydasına kullandıkları ütöpik bir devletin inşası yoluyla, kendi adalet kuramına ulaşır. Sokrates, kendisini dinleyenlere o meşhur "kendini tanı" ilkesini öğretmiş olabilir fakat Platon'un siyasal anlayışı insanların çoğunluğunun uygun bir benlik bilgisine sahip olamayacağı anlayışına dayanmaktadır. Sokrates'in gençlerden talep ettiği biricik şey, onların kendi hayatlarında adaletin ne gibi bir yere sahip olduğu üzerine kafa yorarken, benzer bir ilgiyi adaletin site hayatındaki rolüne de göstermeleridir. Çünkü siteleri ve bireyleri adaletli kılan şeyin aynı özellik olduğunu düşünür. Bir başka ifadeyle siyasi adalet, psikolojik adaletin genişletilmiş bir versiyonudur. Fakat bir sitenin nasıl adaletli kılınacağı ile bir bireyin nasıl adaletli kılınacağı arasında böyle bir benzerliğin varlığı tam olarak açık değildir. Çünkü sitenin faydası ile bireylerin faydası arasında büyük bir gerilim olabilir.

III. Adalet Eşitlik midir?

Platon'un Devlet'inde eşitlik bir değer olarak kabul edilmemektedir. Platon, Protagoras adlı diyalogunda Sokrates ve Protagoras'ı tartıştırırken eşitlik konusunu ele almaktadır. Protagoras, herkesin eşit olduğunu ifade edebilmek için bir mit ortaya atar: Zeus, habercisi Hermes'e sitelerde kural olarak kabul edilmesi ve insanları dostluk bağlarıyla birbirine bağlaması için, adalet ve utanma duygusunu onlara armağan olarak götürmesini söyledi. Hermes, insanlar arasında adalet ve utanma duygusunu nasıl bölüştüreceğini sordu Zeus'a. Bunlar hekimlik sanatı ya da yontuculukla uğraşan kişilerde olduğu gibi, sadece bir grup insana mı verilmeli yoksa herkese eşit olarak mı dağıtılmalıdır? Hepsine, diye cevap verdi Zeus. 'Hepsi payını alsın çünkü bu erdemler, sanatlar gibi yalnız bazı insanlarda bulunursa, şehirler ayakta duramaz. Sonra da şu yasayı koy benim adıma: Utanma ve adaletten nasibi olmayan her insan, toplum için bir bela sayılacak, öldürülecektir.' (Plato, 1956: 322c-d). Ancak Platon, bu düşünceleri paylaşmamaktadır. Platon'un Devlet'i, insanları aynı topraktan doğdukları için benzer, fakat farklı metallere meydana geldikleri için farklı gören alternatif bir mitin yani soylu bir yalanın üzerine kuruludur. İnsanların çok azı, adaletin ne olduğunu bilecek sağduyuya sahiptir. Sokratik düşüncede bilgi erdemdir. Dolayısıyla adaleti bilmek adaleti uygulamaktır; bilgi, kendisiyle birlikte, eylemi akılla uyumlu kılmak için bir buyruk getirir. Ancak bu, demokratik yoldan öğretilen bir bilgi değildir. Protagoras'ın herkesin bir adalet duygusuna sahip olma kapasitesini yüceltmesine karşı Platon, bu zorunlu bilgiyi, ortalama bir insanın zihinsel kapasitesini aşacak kuramsal ve felsefi bir derinliğe kavuşturur. Ortalama insan, anlaşılabilir olan uygun mitler tarafından harekete geçirildiği takdirde, adalete uyabilir; fakat diğer insanlar için etkin bir şekilde adaleti keşfedecek ve tanımlayacak olanlar ancak az sayıda seçkin insanlardır.

Sokrates, birbirleriyle her zaman gerginlik içerisinde olacak iki farklı psikolojinin öğrencilerinde bir arada bulunmasını ister. Bir yandan onların filozof olmalarını arzu eder ve öğrencilerini idealara ilişkin sınırları çözmeye yönlendirerek bu tutkunun fitilini ateşlemeye çalışır. Öğrenciler, birer filozof olarak, hakikati öğrenmeye adanmış bir hayatın sağlayacağı yüksek bir hazza ulaşacaklardır. Öte yandan, Sokrates ayrıca öğrencilerinin sitenin koruyucusu ve yöneticisi olmalarını arzular. Böylece filozof yönetici olarak bu öğrencilerin, zincirlerinden kurtulmuş ve özgürleşmiş olarak mağaraya geri dönüp orada bulunan insanların mutluluğuna hizmet etmek için kendi mutluluklarını ertelemeleri gerekir. Filozoflar niçin yönetici olmalıdır? sorusunun cevabı, onların ideaları incelerken yürüdükleri o uzun ve dolambaçlı yolun, en sonunda onları, iyinin ve adaletin niçin iyi bir şey olduğunun bilgisine yani adalet ideasının bilgisine götüreceği olmasında saklıdır. Şu ya da bu kişiye göre olan, şu ya da bu sitede adalet diye gözüken şeyden farklı olan adaleti bu şekilde hareket etmekten kaçınan bir insan kesinlikle bilemez. Bu şekildeki bir yaklaşım Platon'un demokrasiye meydan okuyuşudur. Sıradan insanlar kendi çıkarlarının ne olduğunu bilebilirler. Demokrasi insanların adalet diye düşünüp inandıkları şeyi tescil ederek kabul edilebilir bir hale getirebilir. Ancak bunlar mağarada olup bitmektedir. Demokrasi kamuoyunun güçlendirilmesine indirgenmektedir. Kamuoyu adaleti bulmanın iyi bir yolu olarak onay görmezse eğer, demokrasi sakat bir yönetim biçimi olur; oysa filozof yöneticilerin idaresi, adaletin gerçekte neyi gerektirdiğinin asıl bilgisine göre gerçekleştirilen yönetimdir. İnsanlar hastalandığı zaman hekimlere giderler; atları eğitmek için seyisler aranır; denize açılmak için gemi kaptanına güvenilir. Bunun gibi siyasette de benzer bir durum geçerlidir. Dolayısıyla ideal devlet filozofların yönettiği devlet olacaktır (Abramson, 2009: 68).

Filozofların krallığını ideal devlet olarak sunmakla ilgili önemli bir problem, böyle bir devletin "adalet" kavramını başka her şeyden soyutlanmış bir kavram olarak almasıdır. Sokrates, adaleti evrensel ve nesnel bir şeymiş gibi, eğitilmiş insanların bilebileceği bir konuyu gibi tartışır. Sokrates, insanların siyasal ideallerinin nesnel statüsü konusunda haklı mıdır? Onun meşhur benzetmesini, devlet ile denizde yol alan bir gemiyi birbiriyle kıyaslamasını düşünelim (Plato, 1991: 488a-489a). Gemide farklı çıkarları olan birçok insan vardır: Kendi kazancını düşünen gemi sahibi, mallarını gemiye yüklemiş olan tüccarlar, ücretli olarak çalışan tayfalar ve gidecekleri yere sağ salim ulaşmayı amaçlayan yolcular. Geminin içinde hiç şüphesiz çeşitli tartışmalar ortaya çıkar; gemi sahibi, tüccarlar, tayfalar ve yolcular geminin kontrolünü ele geçirmek için birbirleriyle tartışıp çekişirler ancak herhangi bir eğitimi olmayan tayfalar dümenin başına geçtiği zaman geminin başı belada demektir. Bundan daha kötüsü tüccarların para kazanma konusundaki hırslarının onları bir şekilde gemiyi idare etmeye ehil kıldığına hükmetmeleridir. Oysa bir gemiyi yönetmek için uzmanlık bilgisinin gerekli olduğu, denizcilik bilgisine sahip olan kaptanın dümenin başında bulunması durumunda bunun herkesin iyiliğine olacağı açıktır. Sokrates'e göre gerçek hayattaki gemi için denizcilik bilgisi ne anlam ifade ediyorsa, devlet gemisi için de adaletin bilgisi o anlamı ifade etmektedir. Ancak denizcilik bilgisine sahip olan kaptanın bu bilgisi, ona geminin nereye gideceğine karar verme yetkisi bahşetmez. Geminin nereye gideceğinin kararı, ancak

gemi sahibinin, tüccarların ve yolcuların çıkarlarının ortak bir noktada buluşmasıyla belirlenen bir karardır. Aynı şey devlet gemisi için de geçerlidir.

IV. Sonuç

Adalet konusunda Sokrates ile Thrasymakhos arasında geçen tartışmada Sokrates'in Thrasymakhos'a üstün gelmesinin nedeni Thrasymakhos'tan daha iyi bir ahlakçı ve insan psikolojisine daha fazla vakıf olmasının yanı sıra ortaya attığı iddialarını daha iyi temellendirebilmesidir. Mutluluk en basit anlamıyla alındığı zaman, en mutsuz yaşamı adaletle davranmayan insanların sürdüğü görülecektir. Adil olmayan bir yaşamın mutsuz bir yaşam olduğunu göstermek bir şey, adaletten şaşmayan bir yaşamın mutlu bir yaşam olduğunu ve en adil insanın en mutlu insan olduğunu göstermek başka bir şeydir. Belki her iki yaşam da mutlu bir seçim değildir; belki hangi yol takip edilirse edilsin insanların kaderinde acı ve keder vardır; belki de adaletli olan ve olmayan davranışın karışık bir kombinasyonu mutluluğun reçetesidir. O zaman Sokrates, adalet ile mutluluk arasında nasıl bir bağ kurmaktadır? Adaletin mutlulukla eşleştirileceği örnek olay, kendisini zihninin üstün hazlarına adayan filozofun yaşamıdır. Filozof, ideal açıdan adaletli bir insandır, çünkü adaletin ne olduğunu en iyi bilen kişi odur. Sokrates'e göre de, adaletle ilişkin bilgi, kendisiyle birlikte, adaletli bir şekilde eylemde bulunma doğrultusunda ahlaki bir buyruk getirir. Buna göre adaletsiz eylemde bulunmanın ya da kötülüğün kaynağı bilgisizlik, onun çaresi ise bilgidir. Bu nedenle Sokrates bilgece bir yaşamı adaletten şaşmayan bir yaşam olarak değerlendirmektedir. Bilgece bir yaşam süren insanın sağlıklı bir ruh haline sahip olduğu açıktır. Platon, sağlıklı ruha sahip insanı şöyle tarif etmektedir: Adaletli insan, kendi iç dünyasını düzene koyar, kendi kendisinin dostudur. Müzikte pes, tiz ve ara perdelerin uyumu gibi adaletli insan da ruhunun üç bölümünü harmonize eder. Bu bölümleri birbirine bağlayarak ölçülü ve ahenkli tek bir bütün oluşturur. Ancak o zaman eyleme geçer. İster mülkiyet edinme ister kendi bedenine özen göstermek olsun bu içsel ahengi koruyan ve gerçekleştirmeyi sağlayan eylemin adil ve iyi eylem olduğuna inanır ve bu tarz eylemleri yönlendiren bilgiyi, bilgelik olarak görür. Sonuç olarak denilebilir ki herkesin kendisini tam olarak gerçekleştirmesini ve doğasının gereğini yerine getirmesini olanaklı kıldığı için adalet, siyasal yaşamın en yüksek hedefidir. İnsanlar, doğaları gereği adaleti arama dürtüsüne sahiptirler ve bireysel zekâları veya doğalarının izin verdiği yere kadar onu aramakla yükümlüdürler. Bu yükümlülük, bireylere akıllarının öncülük etmesini ve toplumların, rasyonel düşünme kapasitesine eksiksiz olarak sahip olanlar tarafından yönetilmesini gerektirir. Dolayısıyla, hakiki adaletin formunu tam olarak bilen ve anlayanlar yani bilge insanlar (filozoflar), ideal devlette siyasal liderliğe yükseltilmelidir. Sadece bu düzenleme, Devlet'in doğru temeli olarak hizmet edebilir.

Kaynaklar

Abramson, J. (2009). *Minerva's Owl: The Tradition of Western Political Thought*. London: Harvard University Press.

Annas, J. (2009). *An Introduction to Plato's Republic*. Oxford: Clarendon Press.

Aristoteles, (1997). *Nikomakhos'a Etik*. (Çev. Saffet Babür). Ankara: Ayraç Yayınevi.

- Arnhart, L. (2011). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. Ahmet Kemal Bayram). Ankara: Adres Yayınları.
- Badiou, A. (2015). *Platon'un Devleti*. (Çev. S. Kılıç-N. Özyıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Barker, E. (1918). *Greek Political Theory: Plato and His Predecessor*. UK: Methuen&CO Publ.
- Can, N. (2019). *Siyaset Felsefesi*, Ankara: Elis Yayınları.
- Heller, A. (1991). *Beyond Justice*, Oxford and Cambridge: Basil Blackwel.
- Hobbes, T. (1993). *Leviathan*. (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kuçuradi, İ. 'Adâlet Kavramı', *Adâlet Kavramı* (edit) Adnan Güriz, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Petek Boyacı, N. (2014). "Platon", *Siyaset Felsefesi Tarihi- Cilt I* (Edit: Ahu Tunçel). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Platon, (2015). *Devlet*. (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Plato, Gorgias. (1953) (Translated and Edit, W. D. Woodhead), Edinburg and New York,
- Plato, Protagoras, (1956). (Translated, W.K.Guthrie), Harmondsworth, Middlesex, Penguin Classics
- Platon, (2014). *Protagoras*. (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Plato, (1991). *The Republic*. (Trans., Allan Bloom), Basic Books.
- Rand, A. (1961). *For The New Intellectual*, New York: New American Library.
- Raynaud, P.-Rials, S. (2003). *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*. (Çev. N. K. Sevil v.d.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sinclair, J. M. (2000). *Collins English Dictionary*. Glasgow: Harper Collins Publishers.
- Solomon, R.C. (2004). *Adâlet Tutkusu*. (Çev. E. Altınay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Sponville, A.-C. (2004). *Büyük Erdemler Risalesi*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Strauss, L. (2019). *Platon'un Politik Felsefesi: Devlet*. (Çev. Özgüç Orhan). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Tannenbaum, D.G.&Schultz, D. (2005). *Siyasi Düşünce Tarihi*. (Çev. F. Demirci). Ankara: Adres Yayınları.